

Grzegorz Tokarz

Ewolucja polskich służb specjalnych po 1989 r.

Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2, 211-218

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ewolucja polskich służb specjalnych po 1989 r.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zmian, jakie zachodziły w polskich służbach specjalnych w III Rzeczypospolitej. Autor przyjmuje za cezurę czasową rok 1989, uznając, iż rok ten przyniósł poważne zmiany w systemie politycznym państwa polskiego. Ich konsekwencją były między innymi reformy struktur odpowiadających za bezpieczeństwo Polski. Cezurą końcową poniższych rozważań jest rok 2006, kiedy to rozwiązano WSI, a w jej miejsce powołano do życia Służbę Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbę Wywiadu Wojskowego.

Zadaniem niniejszego artykułu jest przedstawienie, jakie zmiany zachodziły w polskich służbach specjalnych w okresie od 1989 do 2006 r. Rok 1989 r. przyniósł poważne zmiany w systemie politycznym państwa polskiego, ich konsekwencją musiały być reformy w strukturach, które odpowiadają za bezpieczeństwo Polski. Cezurą końcową poniższych rozważań jest rok 2006, kiedy to rozwiązano WSI a w jej miejsce powołano do życia Służbę Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbę Wywiadu Wojskowego.

Na początku należy wyjaśnić, co można rozumieć przez pojęcie „służby specjalne”. Nie jest to określenie jednoznaczne, powszechnie uważa się, że należy przez nie rozumieć wywiad i kontrwywiad. Na potrzeby niniejszej pracy należy stwierdzić, że „służby specjalne to zorganizowane, zazwyczaj przez państwo, struktury, ukierunkowane na niejawne pozyskiwanie informacji istotnych z punktu widzenia bezpieczeństwa organizatora tej działalności (państwa) bądź przeciwdziałanie ich zdobywaniu przez podobne struktury, identyfikowane jako obce”¹.

W maju 1990 r. powstał Urząd Ochrony Państwa. Instytucja ta miała wiele zadań, ustawa zakładała bowiem, iż w jego gestii powinno być rozpoznawanie oraz przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom, które mogą być skierowane przeciwko państwu. UOP miał chronić jego bezpieczeństwo, obronność, niezależność i międzynarodowej pozycji. Są to te elementy, które świadczą o suwerenności państwa polskiego. Ustawodawca podkreślił, że zadaniem pracowników tej instytucji jest zwalczanie szpiegostwa oraz terroryzmu międzynarodowego. Dostrzeżono również ekonomiczny aspekt bezpieczeństwa państwa, funkcjonariusze UOP mieli nie tylko zapobiegać przestępstwom o charakterze ekonomicznym (które w poważnej mierze zagrażają bezpieczeństwu państwa), ale również je wykrywać. Jedną z innych płaszczyzn działania wspomnianej wyżej instytucji miało być przygotowywanie dla najwyższych urzędów państwowych różnego rodzaju analiz czy informacji, ułatwiających osobom sprawującym wysokie funkcje w III Rzeczypospolitej podejmowanie takich decyzji, które byłyby najkorzystniejsze dla państwa polskiego. Funkcjonariusze UOP mieli

¹ S. Zalewski, *Służby specjalne w państwie demokratycznym*, cyt. za: S. Zalewski, *Służby specjalne jako instrument bezpieczeństwa państwa*, (tekst w posiadaniu autora), s. 15.

za zadanie również działać na polu zabezpieczenia tajemnicy państwowej, aby tajne informacje czy dokumenty nie trafiały do rąk osób do tego niepowołanych².

Szczególnie ważne wydaje się umiejscowienie UOP-u w systemie struktur władzy III Rzeczypospolitej. Osoba stojąca na czele UOP-u podporządkowana miała być bezpośrednio prezesowi Rady Ministrów, premier sprawował nadzór nad tą instytucją. W ustawie tej powołano również do życia Kolegium do Spraw Służb Specjalnych. Instytucja ta miała doradzać i opiniować sprawy związane z nadzorem służb specjalnych, koordynować działania UOP-u i WSI oraz programować zadania tych dwóch służb. Ustawodawca w sposób szczegółowy opisał kompetencje Kolegium do Spraw Służb Specjalnych. Jego członkowie mieli prawo do wyrażania opinii w sprawie powoływania i odwoływania szefów UOP i WSI. Mieli też prawo do oceniania projektowanego budżetu służb specjalnych, pracy tych instytucji, jak również współdziałania między nimi a Żandarmerią Wojskową, Policją, Strażą Graniczną czy innymi organami państwa polskiego. Ustawa zakładała, że Kolegium do Spraw Służb Specjalnych składa się z prezesa Rady Ministrów (który jest jednocześnie jego przewodniczącym), ministra spraw wewnętrznych i administracji, ministra spraw zagranicznych, ministra obrony narodowej, Szefa UOP, sekretarza Komitetu Obrony Kraju oraz przewodniczącego Stałego Komitetu Rady Ministrów. Należy zauważyć, że prezes Rady Ministrów miał możliwość zaproszenia do prac w Kolegium przewodniczącego odpowiedniej Komisji Sejmowej. Prezydent III Rzeczypospolitej miał prawo skierować do prac w Kolegium swojego przedstawiciela³.

Ważną sprawą, regulowaną przez ustawę, był sposób powoływania kandydata na szefa UOP-u. Decyzję o tym, kto ma piastować tę funkcję, miał podejmować prezes Rady Ministrów, który musiał wcześniej zasięgnąć opinii w tej sprawie Prezydenta i Kolegium do Spraw Służb Specjalnych⁴.

Proces zmian w polskich służbach specjalnych miał charakter ciągły. 24 maja 2002 uchwalono ustawę o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Jej twórcy uznali, że do zadań ABW należy podejmowanie kroków, które chroniłyby państwo przed zagrożeniami wewnętrznymi oraz działaniami, mogącymi osłabić suwerenność, obronność i nienaruszalność jego terytorium. Ustawa w sposób szczegółowy opisywała zadania funkcjonariuszy ABW. Było to zwalczanie szpiegostwa, terroryzmu, ochrona tajemnicy państwowej, podobnie jak w ustawie dotyczącej UOP wiele miejsca poświęcono bezpieczeństwu gospodarczemu. Pracownicy ABW mieli chronić bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, rozpoznawać i zapobiegać działaniom, które zaszkodziłyby podstawom ekonomicznego funkcjonowania III Rzeczypospolitej, walczyć z korupcją oraz nielegalnym wytwarzaniem i handlem bronią. Do zadań ABW należała również walka z przestępczością (nielegalna produkcja, handel towarami, technologiami czy usługami, które mają znaczenie strategiczne dla państwa polskiego). Ważną dziedziną w której działała ABW było przekazywanie przedstawicielom państwa polskiego ważnych informacji na temat jego bezpieczeństwa oraz wszelkiego rodzaju analiz⁵.

² Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa, art. 1.

³ *Ibidem*, art. 4.

⁴ *Ibidem*, art. 4 a.

⁵ Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, art. 5.

Innego rodzaju zadania miała spełniać Agencja Wywiadu. Jej celem było zdobywanie, analizowanie i przekazywanie władzom III Rzeczypospolitej wszelkich informacji dotyczących bezpieczeństwa państwa polskiego i jego sytuacji na arenie międzynarodowej. Swoje siły funkcjonariusze AW mieli skupić na rozpoznawaniu i przeciwdziałaniu zagrożeniom, które mogą spotkać Polskę z zewnątrz, ze strony obcych podmiotów międzynarodowych. W tym kontekście można wymienić rozpoznanie terroryzmu, ekstremizmu i przestępczości zorganizowanej o charakterze międzynarodowym oraz międzynarodowego handlu bronią czy też innymi towarami, surowcami i usługami, które mają znaczenie dla pozycji III Rzeczypospolitej we współczesnym świecie. Podobnie było z rozpoznaniem sytuacji w rejonach konfliktów, jeśli rozgrywane tam wydarzenia mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo państwa. W gestii AW jest również wywiad elektroniczny. Podkreślenia wymaga fakt, że choć działania AW mają być realizowane poza granicami III Rzeczypospolitej, nie oznacza to, że AW nie może działać w granicach państwa polskiego, uzależnione to jest jednak od tego, czy określona sprawa ma związek z działalnością zagraniczną AW. Warto jednak zaznaczyć, że wszelkie czynności o charakterze operacyjnym i rozpoznawczym mogą być podejmowane jedynie za pośrednictwem ABW⁶.

Ustawa reguluje również sposób powoływania i odwoływania szefów ABW i AW. Decyduje o tym prezes Rady Ministrów, który wcześniej zasięga opinii prezydenta, Kolegium i Sejmowej Komisji do spraw Służb Specjalnych⁷.

Ważną kwestią wydaje się struktura wewnętrzna polskich służb specjalnych. AW składa się z Gabinetu Szefa, Biura Pełnomocnika Ochrony, Biura Kadr i Szkolenia, Biura Informacji i Analiz, Biura Finansowego. Oprócz wspomnianych wyżej struktur do AW należy Biuro „A”, Biuro „B”, Biuro „C”, Biuro „D” i Biuro „E” oraz Ośrodek Szkolenia Agencji Wywiadu⁸.

Zarządzeniem premiera ustalono również strukturę wewnętrzną ABW. W jej skład wchodzi następujące Departamenty: Kontrwywiadu, Przeciwdziałania Korupcji, Terroryzmowi i Przestępczości Zorganizowanej, Postępowań Karnych, Zabezpieczenia Technicznego, Ochrony Informacji Niejawnych i Bezpieczeństwa Teleinformatycznego. Oprócz departamentów w skład ABW weszły następujące Biura: Ewidencji i Archiwum, Prawne, Finansów, Kadr, Administracyjno-Gospodarcze i Szefa. Następnymi organami są Inspektorat Nadzoru, Kontroli i Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Zespół Audytu Wewnętrznego, Zespół Ochrony Życia oraz Centralny Ośrodek Szkolenia ABW. W najważniejszych miastach Polski znajdują się Delegatury, jest ich w sumie 15 (w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Poznaniu, Radomiu, Rzeszowie, Szczecinie, Wrocławiu i Zielonej Górze)⁹.

Po 1989 r. podjęto działania zmierzające do ustalenia pozycji wojskowych służb specjalnych. Pamiętać należy, że dopiero w 2003 r. uregulowano w sposób kompleksowy kwestie związane z funkcjonowaniem Wojskowych Służb Informacyjnych. O ich dzia-

⁶ *Ibidem*, art. 6.

⁷ *Ibidem*, art. 14.

⁸ Zarządzenie nr 74 Prezesa Rady Ministrów z 26 czerwca 2002 r. w sprawie nadania statutu Agencji Wywiadu, „Monitor Polski” nr 26, poz. 433.

⁹ Zarządzenie nr 73 Prezesa Rady Ministrów z 26 czerwca 2002 r., w sprawie nadania statutu Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, „Monitor Polski”, nr 26, poz. 432.

łaniu we wcześniejszym okresie decydowały różne ustalenia prawne. Jeśli chodzi o okres po 1989 r., działały tu przepisy zawarte w ustawie z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz obowiązujące od 31 grudnia 1989 r. przepisy konstytucyjne. Szczególnie ważną ustawą, która starała się uporządkować sytuację prawną wojskowych służb specjalnych, była Ustawa o Zmianie Ustawy o Powszechnym Obowiązku Obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 25 października 1991 r. Warto zauważyć, że w tym akcie prawnym po raz pierwszy określono wojskowe służby specjalne jako Wojskowe Służby Informacyjne. Przepisy określały, jakie działania powinny podejmować WSI, ustawodawca uznał, że ich zadaniem jest rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom, które są skierowane w obronność państwa polskiego¹⁰.

9 lipca 2003 r. uchwalono ustawę o Wojskowych Służbach Informacyjnych. Oprócz ogólnego stwierdzenia, że zadaniem tej instytucji jest ochrona bezpieczeństwa państwa polskiego, stanie na straży nienaruszalności jego terytorium oraz zwalczanie zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych (ustawa dokładnie precyzowała zadania tej struktury), jej funkcjonariusze powinni rozpoznawać, zapobiegać i wykrywać przestępstwa, które podlegają orzecznictwu sądów wojskowych. W tym kontekście należy wymienić przestępstwa wojenne oraz te skierowane przeciwko pokojowi i ludzkości. Zadaniem WSI była walka ze szpiegostwem, terroryzmem, przestępstwami, które mogą zostać popełnione w placówkach naukowych, zajmujących się badaniami dotyczącymi wojskowości oraz w przedsiębiorstwach, pracujących na rzecz wojska. Do obowiązków funkcjonariuszy WSI należała również walka z nielegalnym wytwarzaniem broni i amunicji, a także z jej nielegalną sprzedażą. Do innych zadań WSI należało gromadzenie, analizowanie i przekazywanie najważniejszym organom państwa informacji dotyczących obronności III Rzeczypospolitej, zbieranie informacji o tych konfliktach międzynarodowych, które mają znaczenie dla państwa polskiego. WSI miało zabezpieczać jednostki wojskowe, a także sprawować opiekę nad żołnierzami polskimi, którzy swoje zadania wykonywali za granicą. Wojskowe służby specjalne miały również prowadzić wywiad i kontrwywiad radioelektroniczny. Ważnym elementem pracy tej służby była aktywność polegająca na uczestniczeniu w organizacji polskich przedstawicielstw wojskowych za granicą¹¹.

Cechą charakterystyczną ustawy było to, iż zawierała ona strukturę WSI. W tym kontekście należy wspomnieć artykuł 10, który wymieniał pionierzy funkcjonalne: analityczno-informacyjny, wywiadu wojskowego, kontrwywiadu wojskowego, ochrony informacji niejawnych, zabezpieczenia, przedstawicielstw wojskowych, dowódczo-sztabowy. W następnym artykule (11) zawarto jednostki organizacyjne składające się na WSI. Były to: inspektorat WSI, terenowe jednostki organizacyjne WSI oraz specjalistyczne jednostki WSI¹².

¹⁰ Raport o działaniach żołnierzy i pracowników WSI oraz wojskowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie wywiadu i kontrwywiadu wojskowego przed wejściem w życie ustawy z 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych w zakresie określonym w art. 67. ust. 1 pkt 1–10 ustawy z 9 czerwca 2006 r. „Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego, a także ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego oraz o innych działaniach wykraczających poza sprawy obronności państwa i bezpieczeństwa Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”, s. 4.

¹¹ Ustawa z 9 lipca 2003 r. o Wojskowych Służbach Informacyjnych, art. 3.

¹² *Ibidem*, art. 10 i 11.

Ważną kwestią był sposób wyboru szefa WSI. Ustawa zakładała, że o tej nominacji decyduje minister obrony narodowej, który zobowiązany jest do zasięgnięcia opinii w tej sprawie prezesa Rady Ministrów, prezydenta, Kolegium do Spraw Służb Specjalnych oraz sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Podobna procedura odbywała się przy odwołaniu szefa WSI¹³.

Kluczowym wydarzeniem w działaniu wojskowych służb specjalnych było rozwiązanie w 2006 r. WSI. Jej miejsce zajęły Służba Wywiadu Wojskowego oraz Służba Kontrwywiadu Wojskowego. Według ustawy do zadań SKW należy rozpoznawanie, zapobieganie oraz wykrywanie przestępstw popełnianych przez żołnierzy i pracowników sił zbrojnych III Rzeczypospolitej. W sposób szczegółowy ustawa określa rodzaj tych przestępstw, w tym kontekście wymienia się działania o charakterze terrorystycznym, przestępstwa wojenne, działania skierowane przeciwko pokojowi czy ludzkości. Zadaniem SKW jest także walka z przestępstwami polegającymi na handlu towarami, usługami czy technologiami mającymi strategiczne znaczenie dla państwa czy skierowanymi przeciwko jego bezpieczeństwu. Równie ważnym zadaniem tej instytucji jest gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom państwowym informacji, które mają znaczenie dla obronności państwa czy jego bezpieczeństwa. SKW prowadzić ma również kontrwywiad radioelektroniczny, a także zabezpieczać bezpieczeństwo polskim jednostkom wojskowym zarówno w granicach państwa, jak i poza nimi¹⁴.

Powyższa ustawa reguluje również kompetencje Służby Wywiadu Wojskowego. Do obowiązków tej instytucji należy uzyskiwanie, gromadzenie, analizowanie oraz przekazywanie informacji dotyczących bezpieczeństwa potencjału obronnego państwa polskiego, jego sił zbrojnych. Innym zadaniem jest rozpoznawanie i zapobieganie zagrożeniom o charakterze zewnętrznym, skierowanym przeciwko obronności III Rzeczypospolitej. Odnosi się to również do zagrożeń ze strony terroryzmu międzynarodowego. Inne płaszczyzny działania SWW to rozpoznawanie handlu bronią oraz towarami, usługami czy technologiami, które mają znaczenie dla bezpieczeństwa III Rzeczypospolitej, rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń, do jakich dochodzi w rejonach konfliktów czy kryzysów międzynarodowych, jeśli mogą mieć one znaczenie dla obronności III Rzeczypospolitej. Oprócz udziału w organizacji polskich przedstawicielstw wojskowych poza granicami kraju zadaniem SWW jest również prowadzenie wywiadu elektronicznego¹⁵.

Ustawa powyższa zakłada, że szefowie SKW i SWW podlegają ministrowi obrony narodowej, przy czym znajdują się pod kontrolą Sejmu. Należy zauważyć, że minister obrony narodowej decyduje o kierunkach pracy SKW i SWW. Ale w przypadku powołania ministra koordynatora Służb Specjalnych ten pierwszy musi z nim konsultować swoje decyzje, przy czym są one zatwierdzane przez premiera. O ile w gestii ministra obrony narodowej jest decydowanie o charakterze współdziałania między SKW i SWW, o tyle w przypadku współpracy wojskowych służb specjalnych z jednostkami podległymi ministrowi spraw zagranicznych minister obrony narodowej musi współdziałać z ministrem spraw zagranicznych. W trakcie współdziałania SKW i SWW z jednostkami podległymi Ministerstwu

¹³ *Ibidem*, art. 8.

¹⁴ Ustawa z 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego, art. 5.

¹⁵ *Ibidem*, art. 6.

Spraw Wewnętrznych i Ministerstwu Finansów o charakterze tej współpracy decyduje prezes Rady Ministrów¹⁶.

Należy podkreślić, że o tym, kto stanie na czele SKW i SWW, jak również o odwołaniu szefów tych służb decyduje premier, a z odpowiednim wnioskiem występuje minister obrony narodowej. Wcześniej jednak zasięga opinii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Kolegium do Spraw Służb Specjalnych i Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych¹⁷.

Ważną kwestią jest współpraca między poszczególnymi instytucjami, które tworzą polskie służby specjalne. Regulowało to zarządzenie premiera, które zakładało, że współpraca ta oparta jest na partnerstwie i wzajemności. Zarówno ABW, jak i AW oraz WSI miały ze sobą współdziałać w takich dziedzinach jak: wywiad, kontrwywiad, działalność analityczna i informacyjna, techniczna, ewidencyjno-archiwalna i szkoleniowa. Zarządzenie wymieniało również w jaki sposób ma się odbywać współpraca, przede wszystkim takie służby jak ABW, AW i WSI powinny wymieniać się informacjami, następnie konsultować projekty dotyczące wzajemnej współpracy oraz analizować wspólną pracę, przy czym kluczowym kryterium powinna być efektywność ich działania¹⁸.

Odpowiednia ustawa reguluje również sprawy związane z funkcjonowaniem Kolegium do Spraw Służb Specjalnych, którego zadania polegają na opiniowaniu i ocenianiu poszczególnych kwestii, wiążących się z działalnością służb specjalnych. Dotyczy to powoływania i odwoływania szefów ABW, AW i WSI, oraz tego, w których kierunkach powinny działać wymienione wyżej służby. Kolegium opiniuje budżet służb specjalnych, ocenia ich działanie, analizuje projekty prawne, które dotyczą wspomnianych wyżej instytucji. Ważną kwestią, którą ocenia Kolegium do Spraw Służb Specjalnych, jest współpraca czy współdziałanie ABW, AW i WSI z innymi służbami, takimi jak policja, straż graniczna, Biuro Ochrony Rządu, Żandarmeria, Inspekcja Celna i inne ważne organa państwa polskiego. Do kompetencji Kolegium do Spraw Służb Specjalnych należy także ocena współpracy polskich służb specjalnych z obcymi służbami specjalnymi, a także ocena kontroli informacji niejawnych.

Przepisy regulują także, kto powinien wchodzić w skład Kolegium do Spraw Służb Specjalnych. Są to prezes Rady Ministrów, pełniący jednocześnie funkcję przewodniczącego, sekretarz Kolegium, minister właściwy do spraw wewnętrznych, minister właściwy do spraw zagranicznych, minister obrony narodowej, minister właściwy do spraw finansów publicznych, szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego oraz szefowie ABW, AW, WSI i przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych. Również, tak jak w ustawie o UOP w pracach Komisji może uczestniczyć przedstawiciel Prezydenta RP. Prezes Rady Ministrów może natomiast zapraszać na obrady przewodniczących komisji sejmowych¹⁹.

Inną ważną instytucją jest sejmowa Komisja do Spraw Służb Specjalnych. Opiniuje ona projekty ustaw czy rozporządzeń dotyczących pracy polskich służb specjalnych. Co więcej, do jej kompetencji należy wydawanie opinii na temat kierunków pracy polskiego wywiadu i kontrwywiadu oraz rozpatrywanie sprawozdań, które co roku są jej przedstawiane przez

¹⁶ *Ibidem*, por. art. 3, 7, 8, 10.

¹⁷ *Ibidem*, art. 13.

¹⁸ Por. Zarządzenie nr 79 Prezesa Rady Ministrów z 12 września 2003 r. w sprawie zasad, zakresu i trybu współdziałania oraz szczegółowego rozdziału kompetencji pomiędzy Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencją Wywiadu i Wojskowe Służby Informacyjne.

¹⁹ Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu, art. 12.

AW i ABW. Ważną sprawą jest badanie przez tę Komisję skarg, które są składane na działalność obu tych instytucji. Należy zauważyć, że skład tej Komisji nie przekracza 9 osób. Kandydatów proponują przewodniczący klubów poselskich lub grupy posłów, jednak nie może tych ostatnich być mniej niż 35. O tym, kto zasiądzie w Komisji, decyduje w trakcie głosowania cały sejm. Odpowiednie przepisy regulują tryb pracy Komisji, jej pierwsze posiedzenie prowadzi Marszałek Sejmu RP, odbywa się w jego trakcie wybór przewodniczącego i do dwóch następców, tworzą oni prezydium. Obrady mają charakter zamknięty, przy czym mogą być na nie zaproszone osoby postronne, jeśli tego wymagają okoliczności, zaprasza je przewodniczący Komisji, przy czym są one zobowiązane do zachowania tajemnicy²⁰.

Ważnym wydarzeniem dla pracy polskich służb specjalnych było Rozporządzenie prezesa Rady Ministrów z 2 listopada 2005 w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra-Członka Rady Ministrów Zbigniewa Wassermana. Do jego kompetencji należy między innymi koordynowanie działalności służb specjalnych, ich współdziałania z innymi instytucjami państwa polskiego, sprawowanie nadzoru nad ABW i AW oraz kontrolowanie WSI. Odpowiednie przepisy szczegółowo regulują jego obowiązki, do których należą przygotowywanie projektów założeń polityki oraz szczegółowych rozporządzeń i innych aktów prawnych w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Minister-koordynator Służb Specjalnych przygotowuje także opinie na temat osób, które są kandydatami na stanowiska szefów polskich służb specjalnych oraz ich zastępców (ABW, AW i WSI). Żeby móc dobrze wykonywać swoje obowiązki, minister-koordynator może żądać od ABW, AW i WSI informacji, które dotyczą ich budżetu, polityki kadrowej czy zasad i trybu realizacji działań służbowych²¹.

Szczególnie ważna dla prawidłowego funkcjonowaniu służb specjalnych wydaje się Ustawa o Ochronie Informacji Niejawnych. Została ona uchwalona 22 stycznia 1999 r. Ustawodawca sprecyzował, co należy rozumieć między innymi przez takie pojęcia, jak tajemnica państwowa, tajemnica służbowa, służby ochrony państwa. Ustawa wskazuje, jak należy organizować ochronę informacji niejawnych oraz jak je klasyfikować. W ustawie podkreślono, jakie procedury trzeba spełnić, aby mieć dostęp do informacji niejawnych oraz jak powinno wyglądać postępowanie sprawdzające. Opisano, jakimi środkami należy chronić informacje niejawne. Określono, w jaki sposób należy chronić informacje niejawne w systemach i sieciach teleinformatycznych oraz jak szkolić osoby, aby informacje niejawne nie znalazły się w rękach osób do tego nieupoważnionych. Należy zauważyć, że wspomniana wyżej ustawa ma mieć zastosowanie do parlamentu, urzędu prezydenckiego, organów władzy państwowej, jednostek samorządowych, sądów, sił zbrojnych III Rzeczypospolitej, banków państwowych, a także organów kontroli państwowej. Obowiązywać ma również przedsiębiorców, różnego rodzaju jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe, których działalność związana jest z informacją niejawną²².

²⁰ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 30 lipca 1992 r., art. 137, 138, 139: Kompetencje sejmowej Komisji do Spraw Służb Specjalnych, <http://www.aw.gov.pl/pol/kontrola/sejmowa-komisja-ds-sluzb-spec.html>, 2007-03-24.

²¹ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 2 listopada 2005 w sprawie szczegółowego zakresu działania ministra-członka Rady Ministrów Zbigniewa Wassermana, „Dziennik Ustaw” nr 221, poz. 1904.

²² Por. Ustawa z 22 stycznia 1999 r., o ochronie informacji niejawnych.

Należy zauważyć pewne cechy charakterystyczne dla ewolucji polskich służb specjalnych. Przede wszystkim utrzymano podział na służby cywilne i wojskowe. Postępuje proces rozszerzania zakresu ich uprawnień oraz działań. Równie ważną sprawą jest wzmocnienie roli polityków, którzy przejęli w swoje ręce koordynację i kontrolę nad polskimi służbami specjalnymi. Należy stwierdzić, że w III Rzeczypospolitej mamy do czynienia z częstymi zmianami o charakterze strukturalnym, które dotyczą polski wywiad i kontrwywiad²³.

Konkludując, należy stwierdzić, że problemy polskich służb specjalnych nie zostały jeszcze rozwiązane, pokusić się można o opinię, że w przyszłości czeka je wiele zmian. Wiąże się to faktem wykorzystywania ich w grze politycznej, inną sprawą jest, że wielu wysokich funkcjonariuszy służb specjalnych ulega naciskom politycznym. Wydaje się jednak, że sprawą kluczową dla dobrego funkcjonowania tych służb jest przekonanie polityków, iż mają one służyć przede wszystkim dobru państwa, a tym samym muszą być apolityczne.

Evolution of Special Services in Poland after 1989

Summary

The main purpose of this article is to explain changes that took place in Polish Special Services in the 3rd Republic of Poland III. The author concentrates on the period between 1989 and 2006. He admits that 1989 brought about serious changes to the political system of Poland, which resulted in reforms of the authorities responsible for the security of Poland. In 2006 Military Information Services was dissolved. In its place, the Counterintelligence Service and Military Intelligence Service were established.

²³ S. Zalewski, *Służby specjalne jako instrument bezpieczeństwa państwa*, op. cit., s. 15–16.